

ПСИХОЛОГІЯ

ВИХОВАННЯ: ШЛЯХИ ДУХОВНО-ЦІННІСНОГО РОЗВИТКУ Й ФАХОВОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ОСВІТЯНИНА В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

(реферативний огляд)



Упорядник:

Агалець І. О., кандидат педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

Проаналізовано наукові джерела психолого-педагогічного та методичного спрямування за темою «Виховання: шляхи духовно-ціннісного розвитку й фахового становлення особистості освітянина в професійній діяльності» за період 2017–2021 рр. Висвітлено результати дослідної діяльності науковців інституцій НАПН України із зазначеної науково-педагогічної проблеми, що увійшли до змістового наповнення довідкового бюлетеня «Аналітичний вісник у сфері освіти й науки» (Вип. 15, 2022 р.).

З огляду на умови воєнного стану та героїчного протиборства з російським агресором зазначено, що виховання у молоді духовно-ціннісних орієнтацій є пріоритетом українського суспільства, важливим завданням освітнього процесу, що особливо актуалізується тепер, коли Україна відстоює свій суверенітет і територіальну цілісність, утверджує власні національні інтереси, демонструючи всьому світові найкращі риси духовно-ціннісного розвитку, набуті за часів незалежності нашої держави.

Обстоюється позиція про те, що підготовка й фахове становлення освітянина – це насамперед становлення його як особистості з громадянськими й моральними якостями, відповідального за свої дії, за яких найкращі духовно-ціннісні пріоритети, будучи стрижнем формування громадянської позиції особистості, громадянина і патріота своєї країни, є невід’ємною частиною освітнього процесу, здійснюваного в системі національної освіти.

Ключові слова: духовні цінності, моральні цінності, особистість освітянина, студенти, виховне середовище, освітня діяльність, педагогічні умови, моральне виховання, фахове становлення, орієнтири духовності виховання.

«Там, де ігнорують вічні цінності, утворюється ціннісна порожнеча, духовна пустота, відбувається духовна деградація, що небезпечна можливістю переростання в антропологічну катастрофу. У цьому випадку люди проживають життя такими, що не відбулися, «нереалізованими». Аби цього не сталося, є лише одна можливість, здатна відвести від людства втрату ціннісного буття – спрямованість до морально-духовного вдосконалення, що, вочевидь, виступає як імператив ціннісної еволюції».

(В. Г. Кремень)

З 24 лютого 2022 р. в Україні триває повномасштабна війна. Війська країни-агресора Російської Федерації атакують нашу країну, російська авіація бомбить міста і села, під ракетні обстріли потрапили чи не всі регіони України.

Попри підступність і жорстокість ворога, ми – українці є вільною нацією демократичної держави, сповненою рішучості й нездоланності, яка обов'язково переможе, бо ми на своїй землі, ми були, є і будемо сильними духом!

Проте вторгнення в нашу країну не могло не позначитися на всіх галузях діяльності нашого демократичного українського суспільства і на освіті зокрема.

Стрімкі й глибокі соціальні та духовні зрушення, що відбуваються в Україні, спонукають до утвердження людини як найвищої соціальної цінності.

Нині у складних умовах війни у більшості областей України після вимушених канікул відновлено освітній процес. Станом на 14.03.2022 р. «за інформацією департаментів освіти і науки військових адміністрацій, навчання стартувало у 13 областях. Форма освітнього процесу залежить від безпекової ситуації у кожному регіоні, територіальній громаді окремо і вона обов'язково погоджена з військовою адміністрацією», – зазначено Міністром освіти і науки Сергієм Шкарлетом [Сергій Шкарлет повідомив, що освітній процес в більшості областей відновлено // Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-zaznachiv-sho-osvitnij-proces-v-bilshosti-oblastej-vidnovleno> (дата звернення: 14.03.2022)]. Окрім того, «у 8 областях, частково у громадах, освітній процес розпочався, а частково продовжено канікули, у 4 областях, де безпекова ситуація не дозволяє, навчання призупинено» [Сергій Шкарлет зазначив, що освітній процес у більшості областей відновлено // Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-zaznachiv-sho-osvitnij-proces-v-bilshosti-oblastej-vidnovleno> (дата звернення: 14.03.2022)]. Ми переконані в перемозі українського народу, віримо у швидке припинення війни, впевнені, що невдовзі на звільнених територіях запрацює більшість закладів освіти різних рівнів і життя триватиме.

Тож, попри все, наша держава дедалі потребуватиме фахівців нового зразка – інтелектуальних, креативних, цілеспрямованих, динамічних з високими духовними потребами. Заклади освіти, освітні установи й організації перебувають у складному й непростому процесі, зумовленому умовами воєнного стану і разом з тим спрямованому на входження до європейського

освітнього простору, збереження національних освітніх традицій, підготовку фахівців міжнародного рівня і високодуховних людей, здатних до ствердження й збагачення духовних цінностей. Адже «нинішня українська освіта увібрала традиції виховання й освіти від часів Київської Русі, Великого князівства Литовського, Козацької доби, Національного відродження, зберігши дух свободи й незалежності, самостійного мислення, бачення власного національного розвитку та відчуття приналежності до європейської цивілізації» [Кремень В. Г. Звернення президента НАПН України, академіка Василя Кременя до громадськості з нагоди 30-річчя НАПН України // Інститут педагогіки НАПН України. URL: <https://undip.org.ua/news/zvernennia-prezydenta-napn-ukrainy-akademika-vasylia-kremenia-do-hromadskosti-z-nahody-30-richchia-napn-ukrainy/> (дата звернення: 04.03.2022)].

Нині, як ніколи раніше, є значущими орієнтири духовності виховання – шляхи духовно-ціннісного вдосконалення українського народу, об'єднаного вірністю пам'яті предків, які заповіли наступним поколінням любов й повагу до Батьківщини, віру в добро і справедливість. Виховання у студентської молоді духовно-ціннісних орієнтацій є пріоритетом українського суспільства, важливим завданням освітнього процесу, що особливо загострюється сьогодні, коли Україна відстоює свій суверенітет і територіальну цілісність, утверджує власні національні інтереси.

Особливі вимоги постають перед закладами освіти, які мають виховувати освітню еліту на найкращих зразках загальнолюдської моралі, на основі національно-патріотичних і духовних цінностей формувати у неї нове планетарне мислення. Підготовка й фахове становлення освітянина – це насамперед становлення його як особистості з громадянськими й моральними якостями, відповідального за свої дії, де духовно-ціннісності пріоритети, будучи стрижнем формування громадянської позиції особистості, громадянина і патріота своєї країни, є невід'ємною частиною освітнього процесу, здійснюваного в системі національної освіти. Таке завдання успішно можна виконати в умовах виховних систем освітніх закладів.

Аналіз проблеми виховання, орієнтирів духовності виховання свідчить про те, що це є одним із пріоритетних напрямів освітньої системи XXI століття закладів освіти, які за своїм статусом зобов'язані не тільки професійно готувати дипломованих фахівців, а й виховувати духовно розвинених громадян. Забезпечення такого поєднання можна вважати одним із найважливіших чинників розвитку духовних цінностей й фахового становлення освітян.

Так, різновекторні аспекти окресленої проблеми відображено в працях українських науковців, зокрема концептуальні ідеї аксіологічного підходу (І. Бех, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ткачова), педагогічні й освітні цінності у форматі педагогічної аксіології (І. Бех, М. Євтух, І. Зязюн, Т. Калюжна, В. Кремень, Н. Ткачова), різнотипи цінностей – виховні (І. Бех), національні (Р. Сойчук), духовні (В. Лаппо), смисложиттєві (К. Журба). Різні аспекти феномену освітнього середовища закладів вищої освіти широко висвітлено в наукових джерелах, а саме: методологія середовищного підходу до освіти

(Ю. Мануйлов, С. Сергєєв), типи освітнього середовища: соціокультурне середовище (І. Бех, Г. Васянович, І. Зязюн, В. Кононенко, Ю. Куракіна), соціально-виховне середовище (А. Капська, Ж. Петрочко, Н. Сейко), освітньо-виховне середовище (В. Мастерова); етновиховне середовище (О. Будник, В. Кононенко, Н. Лисенко) та ін.

Духовно-ціннісний розвиток й фахове становлення освітян у професійній діяльності як один із пріоритетних напрямів освітнього менеджменту є невід'ємною складовою системи освіти України. Освітній процес закладів освіти передбачає розвиток соціально-гуманітарної освіти. Важливу роль соціально-гуманітарна освіта відіграє у формуванні інтегрального знання у системі наук і сприяє розширенню кругозору, інтелектуальності, духовності, глибокого мислення, активізації позиції людини. При цьому важливим завданням є засвоєння світового досвіду соціально-гуманітарної освіти в умовах діяльності закладів освіти України, що сприятиме широкому й творчому використанню цього досвіду в подальшій практичній діяльності. Останнє передбачає здійснення переоцінки всіх суспільних та індивідуально-особистісних цінностей, формування на цій основі нової системи світоглядної орієнтації особистості.

Посилаючись на дослідження науково-освітньої спільноти, варто зазначити, що освітній процес слід будувати так, щоб викладач не лише ознайомлював студентство з певними знаннями, а й допомагав відчутти особисту відповідальність перед суспільством. Така взаємодія допоможе сформувати не лише професіонала в широкому розумінні цього слова, а й особистість, здатну до продуктивних, соціально виправданих дій.

Фахівець освітянської галузі нового зразка має володіти цілим спектром соціокультурних навичок. Практична реалізація визначеного завдання залежить, насамперед, від загальної культури освітянина, здатного вільно орієнтується в соціальних і природних умовах, розуміти особливості розвитку культури, оволодівати науковою інформацією. Професіонал у галузі освіти має глибоко усвідомлювати місце й роль освітніх процесів і систем у світовому культуному просторі, поєднувати глибокі фундаментальні теоретичні знання й практичну підготовку.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми виховання, зокрема шляхів духовно-ціннісного розвитку й фахового становлення освітян у професійній діяльності, дає підставу стверджувати, що в сучасних умовах освітнього процесу означена проблема набуває особливої ваги й актуальності. Її розв'язання пов'язане зі створенням педагогічних умов виховання: впровадження створених освітніх програм, курсів, методичних рекомендацій, форм, методів і перспективних технологій, застосування яких сприяє забезпеченню духовного розвитку й фахового становлення освітян як фахівців освітянської галузі, так і їх вихованців.

Зазначимо, що суттєву допомогу у впровадженні цих складних завдань завжди надають наукові бібліотеки педагогічного профілю.

Провідною установою у реалізації поставлених завдань є Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського (ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського) – культурно-освітній, методичний та науково-інформаційний центр загальнодержавного рівня, до аспектів діяльності якого належать виконання наукових досліджень і впровадження їх результатів у практику освітянської галузі.

Зважаючи на спрямованість теми дослідження і виклики сьогодення, які пов'язані з входженням нашої держави до світового та європейського освітнього простору, діяльність ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського відповідно до Пріоритетних напрямів (тематика) наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок Національної академії педагогічних наук України на 2022–2026 рр., а також згідно із Стратегією розвитку Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського на 2017–2026 рр. зосереджена на вдосконаленні науково-інформаційного і бібліотечного супроводу освіти за допомогою побудови інноваційної моделі наукової бібліотеки, яка здатна ефективно забезпечувати сучасні потреби користувачів, володіє потужними базами даних, надає вільний доступ до світових інформаційних мереж і банків даних на основі широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій, орієнтації на інтеграцію внутрішніх і зовнішніх інформаційних ресурсів для сприяння інформатизації й інтелектуалізації суспільства [Березівська Л. Д., Тарнавська С. В. Діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України: здобутки та перспективи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. Київ, 2022. Вип. 4 (1). С. 1–9. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/issue/view/9> (дата звернення: 06.04.2022)].

Зазначені вище інструменти сприятимуть реалізації освітньої й наукової діяльності для всієї спільноти освітянської галузі.

Метою огляду є висвітлення низки результатів наукових розвідок науково-освітньої спільноти НАПН України щодо аспектів проблеми виховання, зокрема духовно-ціннісного розвитку й фахового становлення освітян як чинника самосвідомості й реалізації в професійній діяльності.

Отже, наведений у реферативному огляді аналіз досліджень науковців не вичерпує всіх аспектів виховання. З урахуванням провідних положень андрагогіки та акмеології принципу неперервності освітнього процесу як перспективних наукових напрямів уможливорює подальше розкриття різних аспектів цієї важливої проблеми.

1. Лаппо В. В. Психолого-педагогічні засади розвитку емпатії у контексті духовно-ціннісного самовизначення студентів ВНЗ. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді = Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education* : зб. наук. пр. Київ, 2017. Вип. 21 (1). С. 343–354. Бібліогр.: 8 назв. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21\(1\)_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21(1)_31) (дата звернення: 28.02.2022).

Висвітлено результати емпіричного дослідження проблеми сформованості емпатії як невід'ємної складової особистості студента. Розглянуто емпатію як один із визначальних механізмів, що опосередковує формування духовних цінностей особистості студента. На основі аналізу джерельної бази з'ясовано пряму залежність загальної культури особистості й ступінь здатності прояву емпатії. Окреслено комплекс діагностичних методик, використаних у процесі експерименту. Звернуто увагу на те, що рівень розвитку у викладачів емпатійних здібностей впливає на встановлення адекватних міжособистісних взаємин у системі «студент-викладач». Обумовлено особливості формування духовних цінностей студентів у процесі позааудиторної діяльності. Наведено порівняльні результати констатувального та контрольного етапів дослідження, що засвідчили ефективність педагогічних заходів, спрямованих на зростання емпатії у залучених до експерименту студентів. Наголошено на важливості педагогічної підтримки й заохочення кожного студента до духовного самовдосконалення як провідного чинника розвитку емпатії.

2. Сіданіч І. Духовно-моральна компетентність педагога як передумова забезпечення духовно-моральної спрямованості викладання навчальних предметів у закладах освіти. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми, 2017. № 10 (74). С. 229–240. Бібліогр.: 8 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2017_10_23 (дата звернення: 09.03.2022).

Розглянуто теоретичні засади духовно-моральної компетентності магістрів християнської педагогіки як професійної основи під час викладання навчальних предметів духовно-морального спрямування в закладах освіти України. Здійснено теоретичний аналіз наукової і спеціальної літератури з означеної проблеми. Зазначено, що соціуму, зокрема професійним навчальним закладам, виробництву, сім'ї, потрібні підготовлені до залучення в подальшу життєдіяльність випускники, здатні практично розв'язувати життєві та професійні проблеми. Обґрунтовано тезу про те, що особистісна культура майбутнього викладача університету визначається рівнем набуття ним системи моральних знань, духовно-моральних переконань, оволодіння знаннями щодо тлумачення та застосування моральних норм у житті з глибокими ціннісними установками, вольовими компетентнісними якостями, що координуватимуть правосвідому професійну діяльність. Запропоновано авторське визначення поняття «духовно-моральна компетентність» як форма відображення моральних явищ, що охоплюють сукупність уявлень про справедливість, принципи та ідеї, які стосуються духовного виміру життя фахівця, інтелектуальні й поведінкові процеси і стани в межах правового та морального поля, що в сукупності становлять систему знань, умінь, навичок, моральних позицій, мотивів, переконань і установок, які відображаються у схвалених рішеннях і спрямовані на пізнання, самовдосконалення, саморозвиток особистості фахівця у сфері викладацької діяльності. На основі концептуальних положень визначено умови формування духовно-моральної

компетентності та методичні рекомендації щодо її впровадження в освітній процес вищої школи.

3. Лучанінова О. П. Моральні орієнтири виховної системи ВНЗ як запорука духовної безпеки студентів. Духовність особистості: методологія, теорія і практика = Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice : зб. наук. пр. Северодонецьк, 2017. Вип. 3. С. 149–158. Бібліогр.: 14 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2017_3_16 (дата звернення: 09.03.2022).

Висвітлено актуальні питання моральних орієнтирів виховної системи, умов духовно-культурного збагачення студентів у період освітнього процесу в закладі вищої освіти (ЗВО) як запоруки їх духовної безпеки. Здійснено теоретичний аналіз наукової і спеціальної літератури українських й зарубіжних авторів з означеної проблеми. Наголошено, що на часі перегляд підходів до функціонування виховної системи й встановлення пріоритетного напрямку – духовно-культурного виховання студентів. Особливу увагу сконцентровано на вихованості студентів як показника ефективності оновленої виховної системи й особливої цінності розвитку в умовах освітньо-виховного простору закладу освіти. Зазначено, що моральні орієнтири мають бути присутні у всіх структурних елементах виховної системи освітнього процесу. Сформульовано висновки: набуті в ЗВО моральні орієнтири, духовно-культурні цінності завжди будуть основою духовної безпеки сучасного студента, оскільки вихована людина – це багата людина, яка володіє моральними, національними, сімейними, індивідуально-особистісними цінностями, придбаними в результаті свого життєтворення; духовно-культурні цінності вихованої людини є результатом повсякденної праці та запорукою духовної безпеки на шляху сходження молоддю до особистої духовної вершини.

4. Лаппо В. В. Формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу: теоретико-методичні засади : монографія / Інститут проблем виховання НАПН України. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. 356 с. Бібліогр.: с. 285–314.

Висвітлено проблему формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі закладу вищої освіти (ЗВО). Структуровано монографію передмовою, чотирма розділами з підрозділами, висновками, списком використаної літератури (419 позицій вітчизняних і зарубіжних авторів) та додатками. У передмові монографії аргументовано результат теоретичного аналізу наукових джерел та педагогічної практики задля цілісного сприйняття й впровадження структурно-функціональної моделі формування духовних цінностей студентської молоді в освітньому процесі ЗВО. У розділі «Духовні цінності особистості як наукова проблема» обґрунтовано провідні засади формування духовних цінностей студентів в ЗВО, досліджено проблему формування духовних цінностей в історико-педагогічній ретроспективі. Розділ «Емпіричний аналіз сучасної педагогічної практики формування духовних цінностей студентської молоді» присвячено

виявленню потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін, позааудиторної виховної діяльності ЗВО у формуванні духовних цінностей студентів. Змістову структуру духовних цінностей з взаємопов'язаними і взаємозумовленими компонентами розглянуто у розділі «Моделювання процесу формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу»; з'ясовано, що студентський вік є оптимальним для розвитку ціннісно-сміслових структур свідомості й характеризується як завершальний етап підготовки до вступу в самостійну професійну діяльність; визначено критерії і показники, що уможливають вивчення особливостей й динаміки сформованості духовних цінностей як інтегрального утворення особистості студента. У розділі «Організація дослідно-експериментальної роботи з формування духовних цінностей студентської молоді» подано опис результатів експериментальної перевірки моделі формування духовних цінностей студентів в освітньому процесі ЗВО; схарактеризовано педагогічні умови, форми, методи, засоби, що забезпечують духовну спрямованість освітнього середовища сучасної вищої школи та педагогічної підтримки студентів у їх духовно-ціннісному самовизначенні. Заслужують на увагу додатки монографії, що містять навчально-тематичний план спецкурсу «Духовні цінності особистості: шляхи формування», методики діагностики спрямованості особистості, визначення самооцінки, дослідження системи цінностей особистості, виявлення рівнів емпатійних тенденцій і здібностей, рекомендації за темою «Міжособистісні взаємини», питання для обговорення морально-етичних дилем за матеріалами художніх творів та на теми духовно-ціннісного самовизначення особистості студента, анкету «Мотиви виявлення духовних цінностей».

5. Безкорвайна О. В. Педагогічні засади формування духовних цінностей студентів в умовах закладу вищої освіти. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука» = *International scientific journal* : зб. наук. пр. Київ, 2018. № 1 (1). С. 17–20. Бібліогр.: 7 назв. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_1\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_1(1)_5) (дата звернення: 10.03.2022).

Розглянуто проблему формування духовних цінностей студентів в умовах освітнього процесу закладу вищої освіти (ЗВО). Висловлено критичні думки стосовно недоліків підготовки викладачів вищої школи до реалізації відповідної освітньої діяльності, недостатнього рівня орієнтації освітніх програм, залучення громадських організацій до розв'язання окресленої проблеми. Наголошено на потребі створення цілісної самокерованої системи виховання як умови формування духовних цінностей студентів. Запропоновано низку педагогічних умов, форм і методів виховання, що сприятимуть духовно-ціннісному самоствердженню особистості студента. Розкрито зміст та особливості педагогічної підтримки у процесі формування духовних цінностей студентської молоді в осередку сучасної вищої школи. Зроблено висновок, що процес формування духовних цінностей студентської молоді в умовах ЗВО передбачає самопізнання, самоусвідомлення, розкриття молоддю власних особистісних характеристик, що є визначальним у взаємодії з іншими людьми,

розгляді основних складових духовних цінностей особистості, навчанні студентів конструктивних взаємин, прийомів саморегуляції емоцій і поведінки.

6. Будає В., Вдовиченко Р. Алгоритм системного підходу до побудови формування ціннісних орієнтацій студентської молоді. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Миколаїв, 2018. № 4 (63). С. 27–33. Бібліогр.: 20 назв. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Ped-visnyk-63-2019-7.pdf> (дата звернення: 12.03.2022).

Висвітлено питання розроблення алгоритму теоретичної моделі формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в освітньому просторі університету. Здійснено аналіз наукової літератури з дослідження ціннісних орієнтацій особистості. Наголошено, що проблема ціннісних орієнтацій є однією з пріоритетних у сучасній науці, особливо в умовах кардинальних змін, що відбуваються в нашій країні. Проаналізовано ціннісні орієнтири сучасної молоді, наведено приклади соціологічних опитувань молоді. Окреслено етапи формування ціннісних орієнтацій. Розглянуто сутність понять «модель» і «моделювання». Обґрунтовано структурно-функціональну модель формування ціннісних орієнтацій студентської молоді в освітньому просторі закладу вищої освіти, що відображає взаємодію його компонентів, принципів, форм, методів, засобів і функцій освітньої діяльності. Звернуто увагу на те, що структурно-функціональну модель виховання ціннісних орієнтацій студентської молоді сформовано на основі гуманістичного, соціалізаційного, особистісно-діяльнісного та культурологічного підходів. Доведено, що зазначена модель дає можливість побачити наочно компоненти системи, подати їх цілісно, у розвитку, упорядкувати та порівняти концептуальні підходи до аналізу змісту ціннісних орієнтацій як соціальної проблеми, створення відповідних психолого-педагогічних умов в освітньому просторі університету з метою формування ціннісних орієнтацій студентської молоді.

7. Лаппо В. В. Формування духовних цінностей студентської молоді в координатах системного підходу. Духовність особистості: методологія, теорія і практика = Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice : зб. наук. пр. Сєверодонецьк, 2018. Вип. 3. С. 111–123. Бібліогр.: 11 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2018_3_13 (дата звернення: 13.03.2022).

Висвітлено результати теоретичного аналізу й експериментальної дослідної перевірки системи педагогічних заходів щодо формування духовних цінностей студентської молоді в осередку закладу вищої освіти (ЗВО). Здійснено аналіз наукових досліджень вітчизняної педагогічної теорії і практики з проблеми формування духовних цінностей студентів. Зазначено, що провідними показниками ефективності освітньої системи вищої школи є особистісне самовдосконалення студента, його самопочуття в колективі, ціннісні орієнтації, участь у діяльності, уміння ефективно взаємодіяти в соціо професійній діяльності. Обґрунтовано змістову структуру духовних цінностей студентської молоді, що містить взаємопов'язані й

взаємозумовлені компоненти – когнітивний, емоційно-ціннісний, практичний. Схарактеризовано критерії й показники сформованості духовних цінностей студентів ЗВО, виокремлено рівні їх сформованості. Наголошено на тому, що форми і методи, застосовані в процесі формування духовних цінностей, необхідно добирати з огляду на їх соціальну зумовленість й практичну значущість для забезпечення різноманітних способів взаємодії викладачів і студентів. Окреслено провідні форми і методи досягнення ефективності процесу формування духовних цінностей студентів. З'ясовано, що успішне формування духовних цінностей можливе за умови впровадження в освітній процес змодельованих педагогічних форм міжособистісної взаємодії, які через реальні переживання і пошукову діяльність спонукають студентів до свідомого виявлення ними духовних цінностей у щоденній життєдіяльності, вироблення у викладачів, кураторів техніки формування духовних цінностей через цілеспрямовану теоретичну й методичну підготовку, науково-методичне забезпечення освітнього процесу ЗВО. Наведено емпіричні дані позитивної результативності й педагогічної ефективності розробленого змісту, форм, методів, засобів, педагогічних умов як складників системи формування духовних цінностей студентів ЗВО.

8. Журба К. О. Підготовка вчителів до виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи. Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Рівне, 2018. Вип. 7 (2). С. 91–101. Бібліогр.: 5 назв. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2018_7\(2\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2018_7(2)_12) (дата звернення: 15.03.2022).

Висвітлено специфіку підготовки освітян до виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи. Зазначено, що виховна діяльність вчителя має ґрунтуватися на пріоритеті інтересів і прав дитини, гуманістичних цінностях, педагогічній етиці, урахуванні вікових особливостей вихованців, плинності умов, за яких відбувається її становлення. Окреслено чинники негативного впливу в освіті й суспільному житті на виховання смисложиттєвих цінностей у дітей. Наведено низку концептів дослідно-експериментальної роботи зі створення педагогічних умов виховання смисложиттєвих цінностей у школярів. Схарактеризовано напрями спрямування методичної роботи з учителями основної і старшої школи. Зауважено, що означена проблема дослідження обговорювалась на педагогічних радах. Репрезентовано авторську технологію підготовки і проведення педагогічної ради з питань виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи, метою якої є визначення ефективних педагогічних умов виховання зазначених цінностей. Простежено, що підготовка освітян до взаємодії з батьками забезпечувала оптимізацію процесу виховання та розв'язання виховних завдань. Виокремлено й описано форми взаємодії з батьками.

9. Горизонт духовності виховання : колективна монографія = The Horizon of Spirituality of Education : collective monograph / уклад. й підгот.: Йонас Кевішас, Олена Отич ; НАПН України, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». Вільнюс : Zuvedra, 2019. 584 с. Бібліогр. в кінці

статей. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719526/1/Gorizont2.pdf> (дата звернення: 17.03.2021).

Висвітлено низку статей українських і литовських учених, в яких обґрунтовано орієнтир духовності виховання як феномен реальності і фактор розвитку педагогічного процесу в контексті сучасної парадигми освіти. Дослідження поглиблює наукове розуміння сутності, умов і механізмів становлення особистості суб'єктом духовності середовища, збагачує загальну теорію виховання, відкриває можливості для пошуків нових способів демократизації суспільства. Структуровано колективну монографію Словом до читачів, Вступом, трьома главами, що містять статті українською мовою, їх анотації англійською мовою, Післямовою українською й англійською мовами та Відомостями про авторів. У Слові до читачів виокремлено критерії зрілості й становлення особистості в процесі виховання і на цій основі розкрито певні аспекти дослідження проблеми горизонту духовності виховання. Звернуто увагу на те, що запропонована монографія логічно і змістовно розвиває ідеї попередніх досліджень, результати яких представлено в монографіях «Духовність у світі людини», «Духовність виховання», «Контекст духовності виховання», «Розвиток духовності виховання. До основних складників Вступу монографії увійшли: ключові поняття, проблема, мета і завдання. У главі «Особистість як суб'єкт духовності середовища» розкрито особливості зрілості особистості як суб'єкта духовності середовища, значення умов для прояву особистості в освітньому середовищі – одухотворення створюваного простору, наповнення його змістом своїх дій. У процесі досліджень розглянуто можливості для визначення потенціалу зрілості суб'єкта як своєрідної системи й трансформування її у виховний процес. У главі «Парадигмальні характеристики сучасного виховання» висвітлено теоретичні основи і чинники прояву й становлення особистості в освітній дійсності. Схарактеризовано особливості простору духовності виховання, визначено способи становлення особистості з опорою на представлену в попередньо окресленій главі модель системи зрілості суб'єкта і трансформації цієї системи в процес виховання; розглянуто шляхи становлення особистості, які прокладає творчий суб'єкт у процесі своєї життєдіяльності, що досягається зусиллями виховання, його зрілістю й досвідом самовираження в середовищі. Значення духовності виховання підтверджується смислом поведінки людини в житті, показником якого виступає потреба людини творити духовне середовище для свого існування та піклуватися про духовні традиції суспільства. Обстоюється думка, що на основі у такий спосіб становлення особистості як суб'єкта духовності середовища і простору духовності виховання відкривається картина існування особистості в духовному просторі середовища й значення цього простору в житті людини й суспільства. З іншого боку, потреба і можливості людини діяти як суб'єкт духовності середовища свідчать про зрілість особистості й актуальність процесу виховання, що ґрунтується на сучасній парадигмі освіти. Главу «Простір розвитку особистості в процесі

виховання» присвячено розкриттю особливостей існуючої виховної дійсності й пошукам способів перетворення особистості в ній. Розглянуто культуру суспільства як орієнтир перетворення педагогічного процесу, досвід його організації і роль виховання як процесу розвитку особистості. Виявлено психологічні основи існування особистості; розкрито актуальні проблеми досягнення особистістю духовної зрілості та їх значення в процесі розвитку культури суспільства й інтеграції людини в соціокультурне середовище. Досліджено проблеми одухотворення освітнього простору, що сприяє досягненню зрілості учасників педагогічного процесу, розглянуто кладові структури простору виховання, необхідного вихованцям для набуття досвіду інтеграції в соціокультурне середовище. У Післямові на основі узагальнення колективного дослідження проблеми монографії обґрунтовано теоретичне уявлення орієнтиру духовності виховання як систематизуючого та формотворчого чинника педагогічного процесу й становлення особистості, оцінено актуальність здійсненого дослідження обраної проблеми, привернуто увагу до духовності виховання в контексті сучасного розвитку європейської християнської культури і християнського уявлення людини як основи його розвитку в умовах глобалізації сучасного світу, наголошено на актуальності досліджуваної проблеми та її значущості. Зазначено, що змістове наповнення монографії збагачує теорію виховання людини в демократичному суспільстві та сприяє зміні парадигм освіти в контексті культури сучасного Євросоюзу.

10. Ратинська І. В. Виховання моральної відповідальності студентів у позааудиторній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2019. 24 с. Бібліогр.: с. 18–19 (12 назв).

Висвітлено проблему дослідження виховання моральної відповідальності студентів у позааудиторній діяльності та узагальнено теоретичні засади її виховання. Уточнено сутність понять «моральна відповідальність» як наскрізного утворення, що характеризує моральну зрілість особистості та «виховання моральної відповідальності студентів» як спеціально організованого виховного процесу, спрямованого на розширення кола знань про моральні цінності, формування позитивної мотивації. Охарактеризовано базові моральні цінності, на основі яких формується моральна відповідальність особистості – свобода, гідність, совість та засоби й функції виховання моральної відповідальності. З'ясовано, що студентський вік визначається найбільшою сенситивністю до виховання моральної відповідальності особистості. Визначено структурні компоненти: когнітивний, емоційно-ціннісний, діяльнісно-практичний та критерії з відповідними показниками вихованості моральної відповідальності студентів. Виявлено і схарактеризовано рівні вихованості моральної відповідальності студентів (високий, достатній, середній, низький). Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови виховання моральної відповідальності студентів у позааудиторній діяльності, зокрема, гуманізація виховного середовища закладів вищої освіти, організація

позааудиторної роботи з виховання моральної відповідальності студентів, підготовка кураторів академічних груп до цього виховного процесу. Доведено кількісно-якісними змінами результативність й ефективність наведених вище педагогічних умов виховання моральної відповідальності студентів у позааудиторній діяльності, необхідність їх використання у масовій практиці.

11. Антоненко Т. Л. Технології становлення ціннісно-сміслової сфери особистості студента. Духовність особистості: методологія, теорія і практика = *Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice* : зб. наук. пр. Сєверодонецьк, 2019. Вип. 6. С. 16–29. Бібліогр.: 8 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2019_6_4 (дата звернення: 19.03.2022).

Розглянуто основні психолого-педагогічні технології становлення ціннісно-сміслової сфери особистості студента. Обумовлено звернення до поняття «технологія» як необхідності пошуку практичних шляхів розв'язання окресленої проблеми. З урахуванням потенційних можливостей феноменологічного та герменевтичного підходів, наявної практики психологічної підтримки студентської молоді в умовах освітнього середовища закладу вищої освіти визначено доцільність використання технологій реалізації програми становлення ціннісно-сміслової сфери особистості студента, а саме: нарративні технології, технології логотерапії, ампліфікації, кожна з яких характеризується використанням відповідних форм і методів, темпоральними показниками й прогнозованими результатами. Розглянуто нарративні технології, що забезпечують реалізацію рефлексивного акту, який винесено в міжособистісний діалогічний простір взаємодії та визначає напрям перебудови, добудови смислової сфери особистості, технології логотерапії, основами якої є такі концепти: свобода волі, прагнення до смислу, смисл життя; технології ампліфікації становлення ціннісно-сміслової сфери особистості студента, спрямовані на усвідомлення своїх потреб та особистісних цілей, цінностей професії та смислових установок особистості, розвиток здібностей цілепокладання, вибудовування своїх професійних та особистісних життєвих стратегій. Розкрито сутнісну характеристику розглянутих технологій та визначено умови ефективності психолого-педагогічних технологій.

12. Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів : посібник / І. Д. Бех, О. М. Докукіна, С. В. Федоренко, І. М. Шкільна, К. О. Журба. Київ : Інститут проблем виховання НАПН України, 2019. 114 с. Бібліогр.: 100–109. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718616/1/.pdf> (дата звернення: 21.03.2022).

Висвітлено проблему формування національно-культурної ідентичності зростаючої особистості. Зазначено, що поняття «національно-культурна ідентичність» є категорією, що опирається на історичну правду, історичну пам'ять, національні ідеали, національну гідність, національну самосвідомість, національні цінності та патріотизм. Структуровано наукове видання передмовою з обґрунтуванням актуальності проблеми формування у дітей

підліткового віку національно-культурної ідентичності, п'ятьма темами науково-методичного матеріалу, в яких розглянуто питання змістового контуру кожної окресленої теми «Концептуальні засади формування національно-культурної ідентичності підлітків в контексті сучасних полікультурних впливів», «Зарубіжний досвід збереження національно-культурної ідентичності в умовах глобалізації», «Особливості формування національно-культурної ідентичності підлітка», «Змістове і методичне забезпечення формування національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів», «Формування національно-культурної ідентичності у взаємодії сім'ї і школи», списком літератури (159 позицій вітчизняних і зарубіжних авторів) та додатками (А, Б), у змісті яких наведено твори для обговорення й online-тести для діагностики. Зокрема, розкрито концептуальні засади формування національно-культурної ідентичності підлітків у контексті полікультурних впливів; акцентовано увагу на формуванні національно-культурної ідентичності в умовах пограниччя, діалозі культур, процесах глобалізації; досліджено й вивчено зарубіжний досвід з формування національно-культурної ідентичності зростаючої особистості та її збереження в умовах діаспори; схарактеризовано особливості формування національно-культурної ідентичності у сучасних умовах та базові цінності, на основі яких може здійснюватися таке виховання. Запропоновано змістове і методичне забезпечення процесу формування національно-культурної ідентичності у підлітків у контексті сучасних полікультурних впливів у позакласній діяльності та взаємодії сім'ї та школи.

13. Шахрай В. М. Готовність вчителя як важлива педагогічна умова формування цінності життя в підлітків. Народна освіта : електрон. наук. фах. вид. Біла Церква, 2019. Вип. 2 (38). С. 45–52. Бібліогр.: 11 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NarOsv_2019_2_8 (дата звернення: 22.03.2021).

На основі результатів теоретико-прикладних досліджень обґрунтовано проблему теоретико-методичної готовності вчителя як однієї з умов формування цінності життя у школярів. Наголошено на необхідності формування цінності життя в підлітків в сучасній соціокультурній ситуації, що зумовлена негативними соціокультурними тенденціями, небезпечними соціально-психологічними явищами в підлітковому середовищі. Наведено у вигляді таблиць провідні виховні завдання сучасних педагогів, способи вдосконалення співпраці школи й батьків. Обстоюється позиція про те, що однією з педагогічних умов забезпечення цього процесу є належна теоретико-методична готовність педагогів. Зазначено, що процес формування цінності життя в підлітків має ґрунтуватися на принципах гуманізму, природовідповідності, культуровідповідності, життєтворчості, зв'язку з життям, центрації на розвитку особистості, діалогічності, незавершеності виховання. Визначено та схарактеризовано основні компоненти готовності педагога до формування цінності життя в підлітків. На основі емпіричного дослідження осмислення педагогами проблеми формування цінності життя в підлітків та виховних інструментів її розв'язання з'ясовано, що оптимальна

організація цього процесу передбачає підвищення теоретико-методичної готовності вчителів, що передбачає належне усвідомлення педагогами значимості проблеми, відповідний рівень обізнаності в ній, оволодіння способами ефективної комунікації з вихованцями, розуміння потреб сучасних дітей, здатність організовувати виховний процес на ґрунті суб'єкт-суб'єктного спілкування.

14. Національно-культурна ідентичність у становленні підлітка : монографія / К. О. Журба, І. Д. Бех, О. М. Докукіна, С. В. Федоренко, І. М. Шкільна. Київ, 2019. 150 с. Бібліогр.: 124–138 (221 назва). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718615/1/.pdf> (дата звернення: 15.03.2022).

Висвітлено проблему формування теоретико-методичних засад національно-культурної ідентичності у підлітків. Структуровано монографію передмовою, п'ятьма розділами, а саме: «Теоретичні засади формування національно-культурної ідентичності підлітків», «Дентифікація особистості школяра у розвивальному контексті», «Моральний аспект формування у підлітків національно-культурної ідентичності», «Стан сформованості у підлітків національно-культурної ідентичності», «Педагогічні умови формування у підлітків національно-культурної ідентичності», післямовою, списком використаних джерел, додатками. Зокрема, проаналізовано наукові джерела з теми дослідження, визначено поняття «національно-культурна ідентичність підлітків», «готовність батьків до формування національно-культурної ідентичності у підлітків» на основі аналізу наукової літератури, розкрито основні виклики, сутність, етапи, моральні цінності, психологічні особливості формування національно-культурної ідентичності у дітей підліткового віку, визначено основні принципи формування національно-культурної ідентичності, схарактеризовано критерії показників та рівні вихованості національно-культурної ідентичності підлітків, обґрунтовано структурно-функціональну модель та педагогічні умови формування у підлітків національно-культурної ідентичності, розглянуто особистісно орієнтовану методичку виховання. Список використаних джерел містить 221 позицію вітчизняних і зарубіжних авторів.

15. Життя підлітка як цінність: поради вчителям та батькам : метод. рек. / В. М. Шахрай (ред.), Т. Ф. Алексєєнко, Л. В. Гончар, Л. В. Канішевська, О. В. Роговець. Київ : Ін-т проблем виховання НАПН України, 2019. 100 с. Бібліогр.: с. 96–98 (46 назв). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718603/.pdf> (дата звернення: 27.03.2022).

Висвітлено аспекти формування у молодого покоління цінності життя – важливої проблеми сучасних соціокультурних і освітніх реалій виховної практики. Методичні рекомендації структуровано передмовою, трьома розділами наково-методичного матеріалу: «Формування цінності життя у підлітків як важлива виховна проблема», «Формування безпеки життя у старших підлітків як складника цінності життя у взаємодії школи і сім'ї», «Методичне забезпечення роботи педагога з батьками і підлітками з проблеми формування цінності життя у взаємодії школи і сім'ї». Зокрема, обумовлено

актуальність проблематики дослідження, з'ясовано сутність поняття «цінність життя», розглянуто поглиблення партнерської співпраці школи і сім'ї як необхідну педагогічну умову. Зосереджено увагу на формуванні безпеки життя старших підлітків як складника їхньої цінності життя. Визначено низку факторів, що значно ускладнюють процес формування безпеки життя у школярів старшого підліткового віку. Репрезентовано програму позаурочної діяльності «Збережи себе сам», метою якої є формування безпеки життя у старших підлітків, завдання програми: формування у старших підлітків відповідального ставлення до безпечного способу життя; підвищення рівня знань про небезпечні та надзвичайні ситуації, про вплив їх наслідків на безпеку особистості й суспільства; формування у старших підлітків умінь передбачати виникнення небезпечних і надзвичайних ситуацій за характерними ознаками їх прояву; навчити старших підлітків оцінювати ступінь ризику та приймати відповідальні рішення. Розроблено зміст, форми, методи роботи з підлітками та їхніми батьками щодо формування у школярів безпеки життя, повноцінного спілкування з соціумом, наповнення життя духовно-моральними смислами. Список використаних літературних джерел подано в кінці методичних рекомендацій.

16. Кремень В. Національна ідентичність як умова самоздійснення української нації. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи = *Pedagogical innovation: ideas, realities, perspectives* : зб. наук. пр. Київ, 2020. Вип. 1. С. 113–116. Бібліогр.: 4 назви. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2020_1_18 (дата звернення: 29.03.2022).

Висвітлено проблему національної ідентичності як умови самоздійснення української нації. Акцентовано увагу на значущості формування національної єдності як основи державного утворення. Наголошено на закоріненості української духовної культури, яка, увібравши надбання попередніх епох, активно відроджується в XIX ст. й постає як національна. Стверджено, що актуальність проблеми національної ідентичності на сучасному етапі зумовлено цивілізаційним і суспільним розвитком: з одного боку – глобалізацією, з іншого – відстоюванням державного суверенітету. Зазначено, що національна ідентичність – це синкретичне й багатопланове утворення, яке за умов нинішнього історичного періоду постає духовною опорою, сукупністю переконань, світоглядних принципів, на яких ґрунтується формування системи програм для практичної дії, що утворює нові смисли національного буття, яке перманентно реформується й відроджується. Практичний зміст ідеї національної ідентичності полягає в реалізації загальнонаціонального ідеалу планів державного будівництва. Обстоюється позиція про те, що специфіка української культури демонструє здатність вистояти в історичних випробуваннях, вибудувати власну духовність на ґрунті взаємодії з наявними на її теренах різними культурними типами. Сьогодні така здатність усвідомлюється як імператив, ігнорування якого приховує загрозу позбавлення майбутнього не лише українського народу, а й людства загалом. Зроблено висновок, що для сучасної України, яка стоїть на шляху

здійснення історичної місії з реалізації національної ідентичності в соціальній, політичній, економічній і духовно-культурній сферах на шляху входження до світового співтовариства, особливо важливим є прагнення досягти важливих цінностей для свого народу – свободи, добробуту, щастя.

17. Алейнікова О. В., Сіданіч І. Л., Бурлаєнко Т. І. Формування духовних цінностей у здобувачів вищої освіти як один із пріоритетних напрямів освітнього менеджменту. Вісник післядипломної освіти. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Київ, 2020. Вип. 11. С. 10–39. Бібліогр.: 18 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpopn_2020_11_4 (дата звернення: 30.03.2022).

Окреслено проблему формування духовних цінностей у здобувачів вищої освіти як один із пріоритетних напрямів освітнього менеджменту – невід’ємного складника системи освіти України. Обумовлено важливість ліквідації етичної й психологічної неграмотності студентської молоді про себе як про особистість, про свою духовну основу, моральні аспекти поведінки. Проранжовано найбільш значущі цінності для соціально-гуманітарної освіти: відповідальність за загальнозначущі цінності, загальнокультурна компетентність, вільні ціннісні самовизначення, особистісна самоактуалізація в культурі й житті. Встановлено завдання щодо визначення педагогічних умов порушеної проблеми. На основі аналізу новітніх літературних джерел менеджмент в освітній сфері розглянуто як комплекс принципів, методів, організаційних форм, технологічних прийомів управління освітніми процесами, спрямованими на підвищення їх ефективності в умовах розвитку ринку освітніх послуг. Запропоновано авторське визначення поняття «духовність в педагогічному аспекті». Зумовлено й схарактеризовано концептуальні наукові підходи до розв’язання зазначеної проблеми дослідження. Звернуто увагу на складники процесу підготовки спеціалістів з подальшим викладанням предметів духовно–морального спрямування в Навчально-науковому інституті менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Обстоюється позиція про те, що реалізація головних засад духовної культури в педагогічному колективі закладу вищої освіти сприяє формуванню його позитивного іміджу, створенню системи духовно-моральних цінностей освітньо-наукової спільноти.

18. Сіданіч І. Л. Особливості підготовки здобувачів вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Християнська педагогіка». Вісник післядипломної освіти. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Київ, 2020. Вип. 3. С. 213–239. Бібліогр.: 10 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpopn_2020_13_16 (дата звернення: 01.04.2022).

Розглянуто особливості підготовки здобувачів вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Християнська педагогіка» як один із напрямів освітньої системи XXI ст. Наголошено, що заклади вищої освіти (ЗВО) за своїм статусом зобов’язані професійно готувати не тільки дипломованих фахівців, а й виховувати духовно розвинених громадян. Розкрито зміст освітньо-професійної програми «Християнська педагогіка» в ЗВО.

Обстоюється позиція щодо доцільності переорієнтації освітнього процесу зі знаннєвої парадигми навчання на діяльнісну й компетентнісну. Обґрунтовано актуальність і необхідність використання дистанційної форми навчання. Розкрито особливості підготовки та описано компетентності майбутніх викладачів з християнської педагогіки у вищій школі. Визначено перспективні напрями підготовки шляхом активного використання сучасних комп'ютерних, мережесвих або мобільних технологій в освітньому процесі ЗВО. Проаналізовано окремі завдання для самостійної роботи здобувачів магістерського рівня, які розроблено на компетентній основі з урахуванням міжпредметних зв'язків і виконання яких передбачено в дистанційному режимі. Розкрито сутність дистанційного навчання здобувачів вищої освіти, наведено окремі приклади, зокрема описано розроблену систему інформаційного забезпечення дистанційного навчання та розміщення навчального матеріалу на платформі дистанційного навчання ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Зазначено, що автоматизація основних функцій управління освітнім процесом здобувачів вищої освіти в дистанційному режимі сприяє забезпеченню якості надання освітніх послуг ЗВО.

19. Гринькова Н. До проблеми духовно-морального виховання студентів педагогічних закладів вищої освіти. Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Рівне, 2020. Вип. 12. С. 125–131. Бібліогр.: 8 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2020_12_16 (дата звернення: 04.04.2022).

Висвітлено результати наукового розгляду важливих аспектів духовно-морального виховання студентів закладів вищої педагогічної освіти (ЗВПО). Проведено теоретичний аналіз сучасних нормативно-правових документів з питань освіти та наукової літератури. Зазначено, що важливою складовою особистої готовності майбутніх освітян до педагогічної діяльності є морально-етичні вимоги. З'ясовано, що в процесі духовно-морального виховання відбувається становлення духовної, емоційної і світоглядної сфер на основі засвоєння загальнолюдських й національних морально-етичних цінностей. Констатовано, що важлива роль у процесі духовно-морального становлення майбутніх освітян належить викладачу, який забезпечує професійне керівництво виховним процесом, інтегруючи його з фаховою підготовкою. Виокремлено рівні організації духовно-морального виховання студентської молоді та схарактеризовано їх складові. Підкреслено значимість волонтерської діяльності, громадських і молодіжних організацій в процесі духовно-морального виховання студентів. Зазначено, що ефективність духовно-морального виховання студентів ЗВПО залежить від низки факторів: створення мотиваційної основи, підґрунтя для формування духовності, підготовки та рівня духовної культури викладачів, вдало організованої виховної системи закладу, ефективного залучення інших соціальних інституцій – установ, культурно-розважальних закладів, засобів масової інформації. Сформульовано висновок про те, що організація духовно-морального виховання

студентської молоді в закладах вищої освіти є системним, послідовним й багатоаспектним процесом, що потребує трансформації і вдосконалення.

20. Сухомлинська О. Моральне виховання як константа виховного процесу: характеристика проблематики у часовому вимірі. Нова педагогічна думка. Рівне, 2020. № 3 (103). С. 3–12. Бібліогр.: 38 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2020_3_2 (дата звернення: 05.04.2022).

Здійснено теоретичний аналіз процесів становлення і розвитку вітчизняних ідей щодо морального виховання зростаючого покоління впродовж ХХ ст. Проаналізовано низку джерелознавчих та історіографічних праць з означеної проблеми. Схарактеризовано етапи розвитку вітчизняної етики в ХХ ст. Зазначено, що із початком ХХ ст. у вітчизняному гуманітарному просторі й в освіті найбільш виразною та загально визнаною стала релігійно-теологічна концепція. З'ясовано, що радянський дискурс відкрив новий етап у вітчизняній гуманітарній науці демонстративною відмовою на початку 1920-х рр. від моралі як духовного явища. Простежено, що теорія і практика морального виховання йшла від моральної ідеології 30-х рр. ХХ ст. до «виховання комуністичної моралі» як важливий складник освітнього процесу в 50-ті рр. ХХ ст., становлення радянської моралі у 1960–1990-х рр. як процесу утвердження радянської етики започаткувало альтернативний різновид морального виховання, у межах якого ідеологічні й класові установки поступилися місцем одухотвореному варіанту морального виховання. Звернуто увагу на те, що лише два українських педагоги – А. Макаренко і В. Сухомлинський внесли помітний вклад у розроблення проблем морального виховання. Узагальнено, що роки незалежності України характеизувалися різноаспектністю концептуальних підходів і різновидом практик морального виховання – від теологічного, релігійного розуміння моральності, традиційно-консервативного (народні цінності) до антропоцентричних підходів та ідеологічного моралізаторства. Сформульовано висновки: на основні аналізу виявлено складні й суперечливі процеси становлення й розвитку вітчизняних ідей щодо морального виховання зростаючого покоління впродовж ХХ ст.; кожний з означених етапів має позитивні й негативні сторони; моральне виховання продовжує бути актуальним у порядку денному педагогіки.

21. Заредінова Е. Р. Формування соціокультурних цінностей студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти: теорія і методика : монографія. Інститут проблем виховання НАПН України. Київ : Слово, 2020. 372 с. Бібліогр.: с. 259–310 (706 назв). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724221/.pdf> (дата звернення: 07.04.2022).

Висвітлено теорію і методикку формування соціокультурних цінностей студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти (ЗВО) як відносно новий напрям наукових досліджень та виховної практики в Україні. Структуровано монографію передмовою, чотирма розділами, що поділяються на підрозділи та мають висновки, післямовою, списком використаних джерел (706 позицій вітчизняних і зарубіжних авторів) та додатками (А, В). У розділі «Теоретико-методичні засади формування соціокультурних цінностей

студентів в освітньому середовищі ЗВО» у рамках міждисциплінарного трактування феномену «соціокультурні цінності» обґрунтовано теоретико-методологічні засади дослідження. У розділі «Структура соціокультурних цінностей, критеріальний і діагностичний апарат дослідження» визначено структуру, критерії, показники та рівні сформованості соціокультурних цінностей студентів, розроблено діагностичний інструментарій визначення рівня сформованості соціокультурних цінностей. Схарактеризовано аксіозорієнтоване середовище ЗВО як сферу формування соціокультурних цінностей у розділі «Освітнє середовище ЗВО як сфера формування соціокультурних цінностей студентів». Розділ «Методичні засади формування соціокультурних цінностей студентів ЗВО» посідає особливе місце в монографії, де представлено логіку аксіозорієнтованого середовищеутворення у контексті аксіогенезу соціокультурних цінностей студентів, модель й методика формування соціокультурних цінностей студентів ЗВО. Зміст додатків становлять діагностичні матеріали з питань вивчення рівня сформованості соціокультурних цінностей та спецкурс «Соціокультурні цінності особистості у гуманістичній парадигмі виховання», теоретичні й методичні засади якого спрямовані на розвиток у студентів знань, умінь і навичок формування соціокультурних цінностей у контексті гуманістичної парадигми виховання.

22. Бех І. Д. Групові міжособистісні ситуації у виховному процесі. Духовність особистості: методологія, теорія і практика = Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice : зб. наук. пр. Сєверодонецьк, 2021. Вип. 2 (1). С. 33–45. Бібліогр.: 9 назв. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2021_2\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2021_2(1)_5) (дата звернення: 10.04.2022).

Розглянуто проблему складної різновекторної за ідейною спрямованістю архітектоніки, що створює реальне функціонування малої групи на прикладі поведінкових сюжетів як засобу корекційної роботи вихователя. Здійснено теоретичний аналіз наукової літератури з означеної проблеми. Обумовлено потребу зростаючої особистості у міжособистісних взаєминах з людиною, яка може змінюватися у ціннісних вимірах залежно від стадії розвитку індивіда, тобто корекційно-виховному впливі. Констатовано нерівномірність членів групи в особистісному розвитку, взаємини між ними, що часто створюють умови конфронтації. Розроблено низку прикладів поведінкових сюжетів у формі групових міжособистісних ситуацій як способів подолання конфронтацій, що допоможе вихователям – батькам, педагогам більш фахово організувати процес виховання. Розкрито обставини самотності вихованців як особистостей та їхній вплив на загальну групову атмосферу. Наголошено на необхідності формування умінь соціальної перцепції, тобто об'єктивного визначення дійсної вихованості того чи іншого ровесника. Зазначено, що за відсутності цілеспрямованого педагогічного керування ціннісно-смісловий шлях групи може значно спотворюватися, обмежуючись лише окремими благодійними надбаннями. Рекомендовано корекційну роботу організувати, опираючись на вольовий розвиток вихованців. Обґрунтовано

думку про те, що корекційну роботу вихователям потрібно починати з вольового розвитку вихованців комфортної орієнтації, розкриваючи перед ними горизонт високих духовних прагнень.

23. Антоненко Т. Л., Безугла М. В. Духовно-творчий потенціал студентської молоді як духовно-культурна цінність освіти: перешкоди на шляху розвитку. Духовність особистості: методологія, теорія і практика = *Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice* : зб. наук. пр. Сєверодонецьк, 2021. Вип. 2(1). С. 15–32. Бібліогр.: 24 назви. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2021_2\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2021_2(1)_4) (дата звернення: 13.04.2022).

Розглянуто питання щодо визначення характеристик основних перешкод на шляху розвитку духовно-творчого потенціалу студентської молоді. Проаналізовано наукові публікації сучасних учених-філософів, психологів, культурологів, педагогів з розвитку творчого та духовно-творчого потенціалу студентської молоді як ключової духовно-культурної цінності освіти. Наголошено на значенні залучення студентів до здійснення активної творчої діяльності в процесі здобуття освіти, що дасть змогу здійснити сходження від здобутих знань, збагачених «відчутим» життєвим досвідом, до всебічного розкриття їх духовно-творчого потенціалу та уможливить усвідомлення смислу життя – жити повним життям, наповненим радістю, задоволенням і щастям. Розкрито уявлення сучасних учених-педагогів про цілі освіти на початку ХХІ ст., зокрема орієнтація на творчий саморозвиток цілісної, творчої, ініціативної, критично мислячої, високодуховної, високоморальної, висококультурної, високоосвіченої особистості. Запропоновано авторське визначення поняття «духовно-творчий потенціал студентської молоді». Виокремлено й схарактеризовано основні перешкоди на шляху розвитку духовно-творчого потенціалу студентської молоді. Зазначено, що особливу увагу варто звернути на різке скорочення низки гуманітарних дисциплін і занять мистецтвом у навчальних планах університетів, що негативно позначається на розвитку духовно-творчого потенціалу як ключової духовно-культурної цінності освіти студентів. На основі результатів наукового пошуку зроблено висновок, що розвиток духовно-творчого потенціалу студентської молоді як духовно-культурна цінність освіти стане першим кроком на шляху досягнення стану постійного духовного пробудження й усвідомлення істинної цінності освіти, яка полягає в здобутті усвідомлених, пропущених через призму власного життєвого досвіду знань, що допоможуть повноцінно самореалізуватися в житті, дійти до розуміння істинного смислу й цінності життя.

Список використаних джерел

1. Лаппо В. В. Психолого-педагогічні засади розвитку емпатії у контексті духовно-ціннісного самовизначення студентів ВНЗ. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді = Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education* : зб. наук. пр. Київ, 2017.

- Вип. 21 (1). С. 343–354. Бібліогр.: 8 назв. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21\(1\)_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2017_21(1)_31) (дата звернення: 28.02.2022).
2. Сіданіч І. Духовно-моральна компетентність педагога як передумова забезпечення духовно-моральної спрямованості викладання навчальних предметів у закладах освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2017. № 10 (74). С. 229–240. Бібліогр.: 8 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2017_10_23 (дата звернення: 09.03.2022).
3. Лучанінова О. П. Моральні орієнтири виховної системи ВНЗ як запорука духовної безпеки студентів. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика = Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice* : зб. наук. пр. Сєверодонецьк, 2017. Вип. 3. С. 149–158. Бібліогр.: 14 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2017_3_16 (дата звернення: 09.03.2022).
4. Лаппо В. В. Формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу: теоретико-методичні засади : монографія / Інститут проблем виховання НАПН України. Івано-Франківськ : НАІР, 2017. 356 с. Бібліогр.: с. 285–314.
5. Безкоровайна О. В. Педагогічні засади формування духовних цінностей студентів в умовах закладу вищої освіти. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука» = International scientific journal* : зб. наук. пр. Київ, 2018. № 1 (1). С. 17–20. Бібліогр.: 7 назв. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_1\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2018_1(1)_5) (дата звернення: 10.03.2022).
6. Будак В., Вдовиченко Р. Алгоритм системного підходу до побудови формування ціннісних орієнтацій студентської молоді. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Миколаїв, 2018. № 4 (63). С. 27–33. Бібліогр.: 20 назв. URL: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Ped-visnyk-63-2019-7.pdf> (дата звернення: 12.03.2022).
7. Лаппо В. В. Формування духовних цінностей студентської молоді в координатах системного підходу. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика = Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice* : зб. наук. пр. Сєверодонецьк, 2018. Вип. 3. С. 111–123. Бібліогр.: 11 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2018_3_13 (дата звернення: 13.03.2022).
8. Журба К. О. Підготовка вчителів до виховання смисложиттєвих цінностей у школярів основної і старшої школи. *Інноватика у вихованні* : зб. наук. пр. Рівне, 2018. Вип. 7 (2). С. 91–101. Бібліогр.: 5 назв. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2018_7\(2\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2018_7(2)_12) (дата звернення: 15.03.2022).
9. Горизонт духовності виховання : колективна монографія = The Horizon of Spirituality of Education : collective monograph / уклад. й підгот.: Йонас Кевішас, Олена Отич ; НАПН України, ДВНЗ «Університет менеджменту освіти». Вільнюс : Zuvedra, 2019. 584 с. Бібліогр. в кінці кожної статті. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/719526/1/Gorizont2.pdf> (дата звернення: 17.03.2021).

10. Ратинська І. В. Виховання моральної відповідальності студентів у позааудиторній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання НАПН України. Київ, 2019. 24 с. Бібліогр.: с. 18–19 (12 назв).
11. Антоненко Т. Л. Технології становлення ціннісно-сислової сфери особистості студента. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика = Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice* : зб. наук. пр. Северодонецьк, 2019. Вип. 6. С. 16–29. Бібліогр.: 8 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2019_6_4 (дата звернення: 19.03.2022).
12. Формування в учнів основної школи національно-культурної ідентичності в контексті сучасних полікультурних впливів : посібник / І. Д. Бех, О. М. Докукіна, С. В. Федоренко, І. М. Шкільна, К. О. Журба. Київ : Інститут проблем виховання НАПН України, 2019. 114 с. Бібліогр.: 100–109. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718616/1/.pdf> (дата звернення: 21.03.2022).
13. Шахрай В. М. Готовність вчителя як важлива педагогічна умова формування цінності життя в підлітків. *Народна освіта* : електрон. наук. фак. вид. Біла Церква, 2019. Вип. 2 (38). С. 45–52. Бібліогр.: 11 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NarOsv_2019_2_8 (дата звернення: 22.03.2022).
14. Національно-культурна ідентичність у становленні підлітка : монографія / К. О. Журба, І. Д. Бех, О. М. Докукіна, С. В. Федоренко, І. М. Шкільна. Київ, 2019. 150 с. Бібліогр.: 124–138 (221 назва). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718615/1/.pdf> (дата звернення: 25.03.2022).
15. Життя підлітка як цінність: поради вчителям та батькам : метод. рек. / В. М. Шахрай (ред.), Т. Ф. Алексеєнко, Л. В. Гончар, Л. В. Канішевська, О. В. Роговець. Київ : Ін-т проблем виховання НАПН України, 2019. 100 с. Бібліогр.: с. 96–98 (46 назв). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718603/.pdf> (дата звернення: 27.03.2022).
16. Кремень В. Національна ідентичність як умова самоздійснення української нації. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи = Pedagogical innovation: ideas, realities, perspectives* : зб. наук. пр. Київ, 2020. Вип. 1. С. 113–116. Бібліогр.: 4 назви. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2020_1_18 (дата звернення: 29.03.2022).
17. Алейнікова О. В., Сіданіч І. Л., Бурлаєнко Т. І. Формування духовних цінностей у здобувачів вищої освіти як один із пріоритетних напрямів освітнього менеджменту. *Вісник післядипломної освіти. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Київ, 2020. Вип. 11. С. 10–39. Бібліогр.: 18 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpopn_2020_11_4 (дата звернення: 30.03.2022).
18. Сіданіч І. Л. Особливості підготовки здобувачів вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Християнська педагогіка». *Вісник післядипломної освіти. Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Київ, 2020. Вип. 3. С. 213–239. Бібліогр.: 10 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpopn_2020_13_16 (дата звернення: 01.04.2022).
19. Гринькова Н. До проблеми духовно-морального виховання студентів педагогічних закладів вищої освіти. *Інноватика у вихованні* : зб. наук. пр. Рівне,

2020. Вип. 12. С. 125–131. Бібліогр.: 8 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inuv_2020_12_16 (дата звернення: 04.04.2022).

20. Сухомлинська О. Моральне виховання як константа виховного процесу: характеристика проблематики у часовому вимірі. *Нова педагогічна думка*. Рівне, 2020. № 3 (103). С. 3–12. Бібліогр.: 38 назв. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2020_3_2 (дата звернення: 05.04.2022).

21. Заредінова Е. Р. Формування соціокультурних цінностей студентів в освітньому середовищі закладу вищої освіти: теорія і методика : монографія. Інститут проблем виховання НАПН України. Київ : Слово, 2020. 372 с. Бібліогр.: с. 259–310 (706 назв). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/724221/.pdf> (дата звернення: 07.04.2022).

22. Бех І. Д. Групові міжособистісні ситуації у виховному процесі. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика = Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice* : зб. наук. пр. Сєверодонецьк, 2021. Вип. 2 (1). С. 33–45. Бібліогр.: 9 назв. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2021_2\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2021_2(1)_5) (дата звернення: 10.04.2022).

23. Антоненко Т. Л., Безугла М. В. Духовно-творчий потенціал студентської молоді як духовно-культурна цінність освіти: перешкоди на шляху розвитку. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика = Spirituality of a personality: Methodology, Theory and Practice* : зб. наук. пр. Сєверодонецьк, 2021. Вип. 2 (1). С. 15–32. Бібліогр.: 24 назви. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2021_2\(1\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/domtp_2021_2(1)_4) (дата звернення: 13.04.2022).